

ГОДИШНИК

НА ПОЛИЦИСКАТА АКАДЕМИЈА

СКОПЈЕ 2007/2008

YEARBOOK

POLICE ACADEMY

SKOPJE 2007/2008

**Издавач: ПОЛИЦИСКА АКАДЕМИЈА
-СКОПЈЕ**

За издавачот:

Доц. д-р Марина Малиш Саздовска

Уредувачки одбор:

Проф. д-р Цане Мојаноски

Проф. д-р Оливер Бачановиќ

Вон. проф. д-р Снежана Никодиновска Стефановска

Доц. д-р Фросина Ташевска Ременски

Доц. д-р Марина Малиш Саздовска

Доц. д-р Искра Аќимовска Малетиќ

Главен и одговорен уредник:

Проф. д-р Цане Мојаноски

Секретар:

Доц. д-р Искра Аќимовска Малетиќ

Лектура и коректура:

м-р Елизабета Ралповска

Зоре Јосифоска

Превод на англиски:

лектор м-р Зорица Трајкова

Компјурерска обработка:

Проф. д-р Цане Мојаноски

Киро Лазаревски

Печати:

Графотранс - Скопје

Адреса на редакцијата

Полициска Академија

1000 Скопје

Пош. фах 103

тел:+++ (02)2546211

Publisher: POLICE ACADEMY – SKOPJE

For the Publisher:

Marina Malis Sazdovska, PhD

Editorial Board:

prof.Cane Mojanoski PhD

prof. Oliver Bachanovich, PhD

Snezana Nikodinovska Stefanovska PhD

Frosina Tashevska Remenski, PhD

Marina Malis Sazdovska, PhD

Iskra Acimovska Maletic, PhD

Editor in Chief:

prof. Cane Mojanoski, PhD

Secretary:

Marina Malis Sazdovska, PhD

Proofreading:

Elizabeta Ralpovska, MA

Zore Josifoska

Translation in english:

ZoricaTrajkova

Design and Computer Processing:

prof. Cane Mojanoski, PhD

Kiro Lazarevski

Print:

Grafotrans - Skopje

Address of the Publisher

Police Academy – Skopje

1000 Skopje

P.O. Box 103

tel :+++ (02)2546211

СОДРЖИНА

КРИВИЧНО-ПРАВНИ И КРИМИНОЛОШКО-ВИКТИМОЛОШКИ НАУКИ

Д-р Оливер Бачановиќ

КРИВИЧНИ ДЕЛА НА ШТЕТА НА МАЛОЛЕТНИ ЛИЦА 1

Д-р Никола Матовски

МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ ЗА ТРАЕЊЕТО НА ПРЕВЕНТИВНОТО
ЛИШУВАЊЕ ОД СЛОБОДА..... 19

Д-р Слаѓана Тасева

РАЗВОЈОТ НА ПРАВНАТА И ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА РАМКА ЗА
СУЗБИВАЊЕ НА ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛ ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА 31

Д-р Борис Мургоски

НЕКОИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА СООБРАЌАЈНИТЕ ДЕЛИНКВЕНТИ..... 48

Д-р Светлана Николоска

ФЕНОМЕНОЛОШКИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА КРИМИНАЛИТЕТОТ ПРОТИВ
СЛУЖБЕНА ДОЛЖНОСТ 64

М-р Весна Стојковска

МЕДИЈАЦИЈАТА ВО СИСТЕМОТ НА КРИВИЧНАТА ПРАВДА..... 86

М-р Марјан Николовски

ДАЛИ ТЕРОРИЗМОТ Е ЕДЕН ОД ОБЛИЦИТЕ НА ОРГАНИЗИРАНИОТ
КРИМИНАЛ? 97

М-р Катерина Крстевска

ЕВРОПСКИОТ КОМИТЕТ ЗА ПРЕВЕНЦИЈА ОД ТОРТУРА „ПРОТИВ“
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА..... 106

М-р Снежана Мојсоска

ИЗМАМА СО КРЕДИТНИ КАРТИЧКИ - КРИМИНАЛ ВО ПОРАСТ 127

Наташа Јованова

НАСИЛСТВОТО МЕЃУ ДЕЦАТА И МЛАДИТЕ ВО УЧИЛИШТЕТО
(BULLYING)..... 132

Богданчо Гогов

ПРЕУРЕДУВАЊЕ НА КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА ВО ДЕЛОТ НА
ИСТРАГАТА..... 146

Гоце Тодоров

ПОЛИЦИСКИОТ СЛУЖБЕНИК КАКО СВЕДОК ПРЕД СУДОТ ВО
КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА 157

Жаклина Просароска

ПРЕВЕНЦИЈА И БЕЗБЕДНОСТ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА..... 168

КРИМИНАЛИСТИЧКИ И ПОЛИЦИСКИ НАУКИ

Д-р Јанко Јакимов

Јонче Ивановски

Елена Соклевска

АНАЛИЗА НА РЕЛАЦИЈАТА ПОМЕЃУ СТАВОТ НА СТУДЕНТИТЕ ЗА ПРЕДМЕТНАТА ПРОГРАМА ПО СПЕЦИЈАЛНО ФИЗИЧКО ОБРАЗОВАНИЕ И ДОБИЕНАТА ОЦЕНА ПРИ ЗАВРШНОТО ПОЛАГАЊЕ НА ИСПИТОТ..... 177

Д-р Лилјана Баткоска

ИНДИЦИИ И ПСИХОЛОШКА РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ЗЛОСТОРСТВОТО 191

Д-р Злате Димовски

ЦЕЛ, ФОРМА И НАЧИНИ НА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ИНФОРМАТИВЕН РАЗГОВОР КАКО ЗНАЧАЈНА ОПЕРАТИВНО- ТАКТИЧКА МЕРКА..... 206

Д-р Методија Дојчиновски

РАЗУЗНАВАЧКИОТ ЦИКЛУС ВО ПОДГОТОВКАТА НА ВОЕНИТЕ МИСИИ..... 218

М-р Драгана Батиќ

РЕЗИЛИЕНТНОСТ : ПРИДОНЕС КОН ПОЗИТИВНА ПСИХОЛОГИЈА..... 228

М-р Зорица Трајкова

ГОВОРНИТЕ СТРАТЕГИИ НА УНИФОРМИРАНИТЕ ЛИЦА 237

Младен Трајков

ПОЖАРИТЕ И ЕКОЛОШКАТА СВЕСТ 245

ПРАВНИ И МЕЃУНАРОДНО-ПРАВНИ НАУКИ

Д-р Владимир Ортаковски

УЧЕСТВОТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ДОГОВОРИТЕ ОД ОБЛАСТА НА МЕЃУНАРОДНОТО ХУМАНИТАРНО ПРАВО И НИВНАТА ДИСЕМИНАЦИЈА И ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА 259

Д-р Снежана Никодиновска-Стефановска

ЕВРОПОЛ – НОВА СТРУКТУРА И МАНДАТ..... 280

Д-р Искра Аќимовска Малетиќ

УПРАВНАТА РЕФОРМА ВО ВЕЛИКА БРИТАНИЈА290

М-р Татјана Гергинова

**УЛОГАТА НА НАРОДНИОТ ПРАВОБРАНИТЕЛ КАКО КОНТРОЛЕН
МЕХАНИЗАМ НАД РАБОТЕЊЕТО НА ПОЛИЦИСКИТЕ СЛУЖБЕНИЦИ298**

Весна Трајковска

**УПОТРЕБАТА НА ЈАЗИЦИТЕ ВО ИНСТИТУЦИИТЕ НА ЕВРОПСКАТА
УНИЈА СО ПОСЕБЕН ОСВРТ ВРЗ АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК312**

Никола Дујовски

**ОД ОЛЕСНУВАЊЕ НА ВИЗНИОТ РЕЖИМ ДО ЦЕЛОСНА
ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА.....323**

Марија Миленковска

**ИНСТРУМЕНТОТ ЗА ПРЕТПРИСТАПНА ПОМОШ НА ЕВРОПСКАТА
УНИЈА338**

БЕЗБЕДНОСНИ НАУКИ

Д-р Цане Мојаноски

**ПРОЕКТОТ И ПРОЕКТНИТЕ ЗАДАЧИ НИЗ ПРИЗМАТА НА СТУДЕНТСКИОТ
ИСТРАЖУВАЧКИ ТИМ.....349**

Д-р Јордан Спасески

**БЕЗБЕДНОСНАТА ПОЛИТИКА ВО УСЛОВИ НА СВЕТСКИ ПРОЦЕС НА
ГЛОБАЛИЗАЦИЈА365**

Д-р Фросина Ташевска-Ременски

НАТО МОДЕЛОТ ЗА УПРАВУВАЊЕ СО КРИЗИ.....373

М-р Сашо Герасимоски

ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО УСЛОВИ НА ГЛОКАЛИЗАЦИЈА.....388

Раде Рајковчевски

**БЕЗБЕДНОСНАТА КУЛТУРА КАКО СОСТАВЕН ДЕЛ ОД БЕЗБЕДНОСНИТЕ
СИСТЕМИ397**

СТУДЕНТСКА ТВОРЕЧКА ЛАБАРАТОРИЈА

Гоце Аризанкоски

ПОЛИТИЧКОТО НАСИЛСТВО И ЗАГРОЗУВАЊЕТО НА БЕЗБЕДНОСТА....413

Снежана Талевска

ПРОШИРУВАЊАТА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА.....432

Кире Бабаноски

ПОЛОЖБАТА НА НАЦИОНАЛНИТЕ МАЛЦИНСТВА ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА ПО ОХРИДСКИОТ РАМКОВЕН ДОГОВОР ОД 2001
ГОДИНА448

Ангелина Станојоска

ПОИМНО РАЗГРАНИЧУВАЊЕ НА ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ ОД ДРУГИ
ДЕВИЈАНТНИ ПОЈАВИ.....460

ПРИКАЗИ

Приказ на трудот: „Разбојништвата во Република Македонија – криминалистички, криминолошки, кривичноправни и психолошки карактеристики кај разбојништвата во Република Македонија“ од доц. д-р Марјан Котески471

Приказ на трудот „Тероризам“ од доц. д-р Злате Димовски476

БЕЗБЕДНОСНАТА КУЛТУРА КАКО СОСТАВЕН ДЕЛ ОД БЕЗБЕДНОСНИТЕ СИСТЕМИ

Резиме

Се надевам дека овој труд ќе придонесе за едно интересно сфаќање на безбедносната култура, опфаќајќи насоки и елементи кои ја сочинуваат неа. Во делот на работата на полицијата, па и на безбедносниот систем во целина, сметам дека ќе придонесе за развој и поттикнување на ставови и мислења кои би помогнале во создавањето на документи кои би се интегрирале во националните стратегии од областа на безбедноста.

Трудот разработува теми поврзани со создавањето и манифестацијата на безбедносната култура на повеќе нивоа, тргнувајќи од индивидуалното, на граѓанинот, преку националното, а притоа содржи и компаративни искуства. Во самиот текст безбедносната култура е во тесна врска со работата на полицијата и сите компоненти на безбедносниот систем на државата, а еден дел ги разработува и интеракциите на безбедносната култура со колективните безбедносни системи и меѓународните полициски организации. Индиректно се опфатени елементи како население, институции, агенции и слично. Намерата ми е да ги прикажам и да ги поврзам во извршувањето на нивните задачи и обврски преку нивната корелација со граѓанинот. Рамнотежата која ќе се постигне заокружува една целина која всушност претставува компактност помеѓу сите фактори за градење на доверба со спречување и искоренување на сите форми на современ криминал.

Она што сакам да го постигнам со овој труд е согледување на актуелната ситуација и степенот на безбедносната култура и детерминирање на одредени начини за нејзино воздигнување до ниво кое ќе му помогне на безбедносниот систем и ќе ја зајакне соработката помеѓу сите субјекти во општеството, потенцирајќи ја свеста на граѓаните.

Клучни зборови: безбедносна култура, безбедносен систем, граѓани, свест, соработка.

ВОВЕД

Безбедносната култура е израз, често употребуван од експертите кои работат и истражуваат во безбедносниот домен. Оваа конструкција од зборови претставува клуч за стручњациите кои се занимаваат со оваа проблематика од општественото живеење. Свесни сме дека самото општество носи со себе процеси и односи кои владеат во него. Иако имаме некоја претстава што всушност опфаќа безбедноста како наука и практика, сепак за поимот безбедносна култура нема прецизна дефиниција. Тој повеќе нè насочува и асоцира на некој вид култура, приозлезена од онаа општа култура, меѓутоа токму таа специфичност и неговата честа примена како во круговите поврзани со оваа проблематика, исто така и во медиумите и во литературата од областа на безбедноста и општествените науки, ме мотивираа да се заангажирам.

Во структурата на човековото дејствување посебно место и припаѓа на безбедноста. За нејзино поголемо дејствување и ефикасност таа мора да се спроведува организирано преку структура која најчесто ја нарекуваме безбедносна. Изразот безбедносна структура, во рамките на државата, најчесто го поврзуваме со структурата на државната безбедност. Современите држави го мотивираат вклучувањето на граѓаните во оваа структура на различни начини: образование или други методи на социјализација, со цел да развијат посакувани и очекувани вредности.

Има размислувања дека безбедноста прилегува од културата на потребите на единката. Нејзината тенденција е да се зачуваат личните и колективните добра, но има и превентивен карактер во зачувувањето на прифатените општествени вредности. Тој нејзин сооднос со општествените науки (политички науки, право, социологија, криминологија и воената вештина) прави уште покомплексна целина за изучување и анализирање.

Безбедноста можеме да ја дефинираме како состојба во која е обезбедена рамнотежа на опстанокот на единката и општеството на духовен, физички и материјален план во однос на другите единки, општества и природата воопшто. Секако, таа има повеќе аспекти на нејзино дефинирање кои подетално ќе ги разработиме во овој труд.

Поимот култура, кој е неодминлив и општ, не може лесно да се детерминира. Мојата намера е да го анализирам од повеќе гледишта поимот „безбедносна култура“, со цел да укажам на неговото значење за јакнењето на безбедносниот систем. Исто така, сметам дека моите размислувања и ставови ќе бидат интересен пример и импулс кој може да иницира и да се вклопи во истражувањата од оваа област.

1. Различни сфаќања за безбедноста, културата и безбедносната култура

Интересот за безбедноста е сè поприсутен во современото општествено живеење. Многу стручњаци од оваа област пробале да го дефинираат и да го поврзат со одредени елементи од човековиот живот. Нејзиното издигнување во рамки на наука е доволен показател за потребата и присутноста на безбедносните појави во заедницата. Од тие причини, самиот поим **безбедност** е анализиран и толкуван од повеќе аспекти. Како најинтересни гледишта за објаснување би ги издвоил следниве: енциклопедиското, социолошкото и правното.

Под поимот безбедност, во енциклопедиска смисла, подразбираме отстранување на сите активности (чинења) и пропуштања (нечинења) кои ги загрозуваат луѓето, јавниот поредок, материјалните и духовните добра, објектите, определен простор или некоја друга вредност.

Под поимот безбедност, во социолошка смисла, подразбираме динамичен склоп на односи и процеси во општеството со кои се обезбедува непречено остварување на производната дејност на луѓето, односно нивното создавање на материјали, духовни и други општествени вредности или нивно непречено практично дејствување.

Под поимот безбедност, во правна смисла, подразбираме постоење на правен ред и поредок во државата со пропишани казниви дела, ефикасен безбедносен систем за откривање, попречување и сузбивање на казнивите дела и постоење на ефикасен судски систем за благовремено и правилно пресудување.¹

Вредностите присутни во едно општество се дел од неговата култура како одраз на односите кои владеат меѓу елементите во заедницата. Тие не се создаваат преку ноќ, туку тие се изградени преку одредени традиции и етилошки фактори на влијанија. Најчесто безбедноста и безбедносната култура опфаќаат проактивни мерки, но притоа не ја исклучуваат и можноста од репресија. Таа би се користела во ситуации кога се загрозени индивидуалните и колективните вредности, но и интересите на општеството, односно државата.

Оттука, безбедноста може да ја дефинираме како неопходен и основен двигател на процесите во општеството кои им овозможуваат на индивидуата и на заедницата

¹ Јордан Спасески, *Македонија столб на безбедноста и мирот на Балканот*, Обнова, Кочани 2005, стр. 37-38.

нормално да создаваат и да придонесуваат за подобра општествена и економска состојба. Кога се загрозени изворите на егзистенција, личниот дом и околината во која човекот се движи, можеме да кажеме дека битно му е нарушена безбедноста.

Влијанието на државата преку одбранбени механизми да дејствува врз безбедноста може да се одвива во два правци. Првиот е, ако државата има политичка и морална волја да ги заштити своите граѓани и активно да придонесе за одржување на безбедноста. Тоа може да го стори преку елементите на системот за безбедност и правните механизми за санкционирање и одговорност на прекршителите, како и преку формирање на свест кај припадниците на безбедносните структури и граѓаните за потребите од безбедност. Втората насока ја претставува пасивноста на државата во одредувањето на безбедносните приоритети, па оди дури и до учество на безбедносните структури со цел да се создаде страв кај населението преку терор и заплашување. Тој страв продуцира ефект на тотална одбивност од популацијата во идентификацијата на безбедносните појави и е одлика на општествата кои лажно прокламираат демократија, односно тоталитарните општества, каде што на прво место се интересите на власта, а не потребите од безбедноста.

*Поими **безбедност и култура** - Според една добро позната енциклопедија, култура во своето најшироко значење е сè што е создадено од човекот, наспроти сè што е дадено од природата. Како контраст на терминот култура, терминот безбедност се разјаснува многу полесно. Терминот безбедност покрива сè што е неопходно за заштита (не за сигурност) на народот и средствата против штетните човекови произволни дејства.²*

Во германскиот јазик зборот култура се комбинира со многу други видови зборови. Буквално преведено постои зборот култура на читање; култура на јазикот е друг таков сличен термин, кој многу често може да се чуе. Понатаму исто така можеме да го чуеме и терминот култура на конфликтот или политичка култура. Се користи и терминот култура на градење, во однос на новиот футуристички хотел во Дубаи, или пак со новите трендови во светската архитектура.

За колку релативен термин се работи ќе пробаме да објасниме преку неколку примери. На сите нам добро ни е познато дека јазикот се менува со текот на времето. Промената од француски компирчиња во компирчиња на слободата или пржени компирчиња можеби и не е толку добар пример за еден таков развој на промена. Книгите кои се напишани пред 50 или пред 100 години имаат друг стил на јазик во однос на книгите кои се пишуваат денес. Ако јазикот, литературата и архитектурата се менуваат со текот на времето, тогаш и културата се менува. Ова значи дека културата не е статична. Токму спротивното, културата е предмет на постојана промена. Ова не е новина, но и не е помалку важно во контекстот на разбирањето на безбедносната култура. Значи, приоритетите на безбедносната култура се менувале во текот на времето. Ако зборуваме за нејзините почетоци во времето на Студената војна кога се базирала на заштита на општеството од двете блоковски сили, денес сè позастапен е стравот од војна на цивилизации, терористички закани, урбан криминал и секако стандардната категорија - меѓуетничките конфликти.

Се почестите ризици и закани по животот на граѓаните, нивниот имот и сето она што и припаѓа на државата е производ на целата заедница. Тоа сè почесто нè тера да размислуваме за тоа колку е тоа трајно и одржливо. Секојдневно следиме разни примери на човечки уништувања и тие збиднувања иницираат една хипотеза „Колку сме

² *W.D. Gutschmidt, Security Culture in Germany*, стр. 1, www.eurosafe-forum.org/products/data/5/pe_182_24_1_5_1paper.pdf (преземено јуни 2007)

ние имуни на тие случувања и уште колку ќе бидеме далеку од нив?“ Но по војните на Балканот кои го одбележаа крајот на 20 и почетокот на 21 век, сè поголем е сомнежот кај граѓанинот за чувството на безбедност. Токму затоа се наметнува изразот „безбедносна култура“. Дали државата ќе остане рамнодушна и ќе се дистанцира од формирањето на оваа култура или пак ќе ја иницира и ќе ја развива, зависи од многу фактори. Цивилизацијата настојува да ги предвиди опасностите, а безбедноста да ја направи да биде извесна и јасна. Современите размислувања ја класифицираат безбедноста според нејзината примена и распространетост, па така имаме поединечна, национална и глобална, а од друга страна имаме еколошка, економска, технолошка и слично.

Еве уште една форма на безбедносна култура која е карактеристична за сите демократски општества:

„Безбедносната култура на политичките партии, едноставно кажано, се сведува на две работи: разузнавачка (да се знае што знае противникот, но и коалициониот партнер, кои се нивните намери и каква е состојбата кај нив) и контра-разузнавачка (да се спречи противникот но и коалициониот партнер, да дознаат што подготвува партијата и каква е ситуацијата кај неа).

Сите овие дејства се легални, легитимни и коректни средства на политичка борба додека не ја поминат границата на казнено дело и спаѓаат во наследството на повеќепартиската демократија во целиот свет“.³

Безбедносната култура е аморфна култура која се адаптира на нејзината употреба и намена. Техниките кои ќе се применуваат за нејзина имплементација зависат од нејзината цел. Заради тоа, секоја безбедносна култура ќе се обликува според сферата во којашто дејствува. Па така, освен овие гореспоменативе имаме и безбедносна култура на железничкиот сообраќај, информатичка безбедносна култура, индустриска безбедносна култура, технолошка безбедносна култура и др. Значи и безбедносната култура опфаќа некои правила на игра, пред сè легитимни, кои преку контролирани и координирани дејства треба да придонесат за зголемување на ефикасноста на субјектот што ја применува и за остварување на неговата цел.

Некогаш се прашуваме: *Дали има некое мерило за степенот на безбедносната култура на една држава?* Пробав да го најдам одговорот на повеќе места и дојдов до следнава изјава на **Mr Chris Donnelly**:

„Кога отидов во НАТО во 1989, двата збора имаа исто значење. Националната сигурност беше мерена со силата на армиите: колку повеќе тенкови имаш толку посигурен се чувствувааш. Денес, ова апсолутно не е точно. Можам да ви дадам одличен пример во врска со тоа: Израел. Денес воено е посилен од кога и да е во неговата историја, посилен од сите членови од арапската нација и соседи заедно, а сепак денес секој Израелец се чувствува помалку сигурен во сите овие години уште од основањето на државата. Воената моќ веќе не ви носи сигурност. Не е издвоена од неа, дел е од таа проблематика, но тие две работи не се исти“.⁴

Безбедноста во едно општество никогаш не може да се измери со неговата воена моќ која ја поседува, ниту со степенот на употреба на најсофистицирани технички мерки и средства. Сведоци сме на бројни кризни жаришта во светот и на уште многу повеќе потенцијални региони каде што лесно може да се развијат конфликти и криминални дејства. Вредноста на граѓанинот во однос на безбедносната култура е

³ Милош Васиќ, „Безбедносна култура“ политичких странака: Плава риба и свастички бут, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=305288> (преземено јуни 2007)

⁴ Mr Chris Donnelly, The Changing Nature of Conflict and the New Challenges of State Building, Chatham House, Велика Британија, издание од среда 21 февруари 2007 година, стр. 4, http://www.chathamhouse.org.uk/files/8267_210207donnelly.pdf (преземено април 2008)

содржана во тоа колку тој ќе остане присутен и присебен во однос на случувањата во неговата околина. Најчесто доаѓа до миграциони движења во овие подрачја, но голем е бројот и на луѓето кои остануваат со цел да го задржат сето она што го создале во текот на нивниот живот.

Пред и по настанувањето на кризната ситуација граѓанинот има избор да соработува со органите на безбедноста и да придонесе за формирање на висок степен на безбедносна култура или пак да се дистанцира и да остане неутрален во новонастанатата состојба. Во втората ситуација, граѓанинот не учествува во зачувувањето на колективните вредности и го зголемува степенот на ризик по неговиот живот и материјалните добра. Од тие причини, примерот со Израел докажува дека колку и да е моќна државата и да е добро организирана, предизвиците кои ја загрозуваат безбедноста се секогаш присутни, како внатре така и надвор од државата. Доколку не се влијае врз свеста на граѓанинот не можеме да зборуваме за безбедносна култура и идентификација на елементите кои ги загрозуваат поредокот и безбедноста во државата. Со ваквото активно учество на граѓанскиот заедно со безбедносниот сектор може да се намалат ризиците преку зголемување на бројот на активни учесници. Регионалните влијанија и вредности поткрепени со религиозните сфаќања за животот формираат нови модели на криминално и на терористичко дејствување најчесто без јасни причини за избраната цел и нанесените штети. Следејќи го примеров, ги согледуваме карактеристиките на новиот модел на дејствување против безбедноста каде што доколку не постои јасна врска помеѓу безбедносниот систем и заедницата лесно може да се мултиплицира опасноста и ризиците за загрозување на безбедноста.

Преку превенција на криминалитетот определивме неказниви интервенции на случаите кои следат, поврзани со криминалните дејства заради специфичната цел за намалување на ризиците и нивната сериозност.⁵

Превенцијата на криминалитетот е во постојана врска со безбедносната култура, или поточно кажано, безбедносната култура е основниот столб за примена на превенцијата на криминалитетот. Од тие причини доаѓа до преклопување на средствата и методите кои се користат при имплементацијата на безбедносната култура и превенцијата на криминалитетот.

Култура на цивилна заштита - Воспоставувањето начин на размислување за цивилна заштита меѓу населението, пред сè значи дека секој граѓанин мора да стане свесен за следново:

- *ризиците од непогоди присутни во неговата заедница;*
- *потребата да се преземе позитивна акција и да биде подготвен да се справи со овие ризици;*
- *важноста од инвестирање во човекови ресурси и пари да се подготви за овие ризици;*
- *потребата од преземање на одговорност во справувањето со овие ризици;*
- *заемната одговорност помеѓу поединците.*

Колективната свесност треба да резултира со поодговорни насоки на акција во цивилната заштита.⁶

⁵ Оваа дефиниција е инспирирана од **Eklblom (1994)** кој ја дефинира превенцијата со овие термини: "intervention in the mechanisms that cause criminal events". Тој инсистира да се оди малку подалеку во неопходноста да се интервенира на механизмите кои дејствуваат директно на криминалитетот. Објавено во книгата на Maurice Cusson, Pierre Tremblay, Louise L.-Biron, Marc Ouimet и Rachel Grandmaison, CRIMINOLOGUES, ÉCOLE DE CRIMINOLOGIE, UNIVERSITÉ DE MONTRÉAL, Водич за планирање и еволуација "LA PRÉVENTION DU CRIME", [guide_evaluation_projets.pdf](#), август 1994.

Преку културата на цивилната заштита системот за безбедност влијае на создавањето на свест кај граѓаните за одговорност и ја зајкнува потребата за справувањето со ризиците кои постојат во општеството. Така преку системот граѓаните треба да преземат иницијатива за справување со безбедносните закани, и притоа тој дејствува стимулирачки кај категоријата на граѓани која има пасивен однос кон појавите кои ја загрозуваат безбедноста. Овој однос влијае директно на создавањето на безбедносната култура и нејзиното спроведување во општеството.

2. Поимно одредување на безбедносната култура

Сето она што човекот го создава е составен дел од интеракцијата со средината. Безбедноста е токму елементот на рамнотежа кој го одржува човековото постоење. Таа доаѓа до израз во моментите на опасност, загрозеност или страв. Така, таа се појавила во истиот момент со појавувањето на културата, при формирањето на човековата заедница кога човекот ги изработувал првите орудија кои според намената освен за лов, придонесувале и за негова заштита. Притоа безбедноста станала составен дел на културата на човековото живеење како прилагодување на условите во кои тој живее.

Во историјата ни е познато дека поимот безбедност на државен и на глобален план е приозлезен од периодот на Студената војна. Токму од тие причини ќе се осврнам на она што постои во општеството и придонесува за развој на безбедносната култура со цел да дојдеме поблиску до нејзината дефиниција.

„Безбедносната култура е дел од општата култура на човекот како поединец, на луѓето во определена средина и простор, односно на општеството во целина.

Содржината на безбедносната култура е посебен облик на свест којшто се изразува како збир на прогресивни тенденции и знаење од областа на безбедноста кои го чинат носителот на безбедносната култура (човекот) способен да ги осознае основните вредности и придобивки на цивилизацијата; опасностите од загрозувања на тие вредности, добра и придобивки и потребата тие да бидат успешно заштитувани и унапредувани.”⁷

Според некои статистики постојат околу 400 видови култури, формирани како производ од општата култура. Културата е производ на свесното однесување на поединецот, групата, па и на целото општество во целина. Токму тука ги бараме и корените на безбедносната култура која прилегува од општата култура и се наметнува како индивидуална и/или општествена свест кај граѓаните за препознавање на безбедносните појави. Секако, тоа препознавање има две толкувања: првото е позитивно и води кон подобрување на безбедносната состојба во општеството, додека второто е негативно и ја влошува самата безбедносна ситуација. Во тој контекст, самата свест на граѓаните придонесува за утврдување на безбедносната состојба во општеството преку интегрираната безбедносна култура во секоја личност.

⁶ <http://www.msp.gouv.qc.ca/secivile/secivile.asp?txtSection=apercu&txtCategorie=culture> (преземено 10 февруари 2008)

⁷ Јордан Спасески, *Македонија столб на безбедноста и мирот на Балканот*, Обнова, Кочани 2005, стр. 257.

Така, во поглед на безбедносните појави, општата култура⁸ помага во формирањето на одреден степен на основна свест која служи за идентификација на безбедносните појави. Притоа ги препознава нив како⁹:

- **конструктивни**, кои придонесуваат за јакнење на безбедноста и
- **деструктивни**, со кои се загрозува безбедноста (животот, здравјето, слободата, работата, љубовта, мирот и слично). Овие појави може да формираат став изграден врз искуството кој ќе придонесе превентивно да се дејствува со цел да се избегнат ризиците за загрозување на безбедноста.

„Безбедносна култура е збир од обичаи споделени во заедницата чии членови може да се вклучат во илегални или несакани активности, практика која го намалува ризикот на ваквите активности. Терминот вообичаено се користи во контекст на групи на активисти или движења, посебно оние кои можат да бидат вклучени во директна акција. Главниот фокус на безбедносната култура се однесува на чувањето на информациите за илегални активности во тајност и само помеѓу вмешаните страни.”¹⁰

Кога зборуваме за граѓаните, тие имаат потреба да се движат и да комуницираат со средината. Тие не претставуваат дел од безбедносниот систем на државата, така што со нивната присутност во околината тие најчесто не се свесни за опасностите кои го демнат. Но секогаш има дел од заедницата која ги забележува појавите со висок степен на ризик при нејзината интеракција со околината. Некогаш е многу лесно да се препознаат, на пример: лице во алкохолизирана состојба, агресивна личност која е во конфликт со некое лице, вооружено лице, криминалец баран по потерница и сл. Но најчесто овие лица потешко се препознаваат и ситуацијата е уште посложена ако овие лица или групи дејствуваат со претходно разработен план.

Кога зборуваме за безбедносната култура, првиот чекор кој би требало ние да го направиме е да ги избегнеме овие лица од превентивни причини, со исклучок на ситуации каде што контактот е неминовен или се работи за самоодбрана или ако треба да застанеме во заштита на друго лице. Делот на превентивни мерки опфаќа и итно алармирање на органите на безбедноста кои, по правило, имаат однапред разработени техники и тактики за справување со овие лица.

Меѓутоа, повторно ќе напоменам дека самата идентификација на делот од заедницата кој дејствува деструктивно врз животите на граѓаните, личните и колективните добра е многу тешка задача. Од тие причини граѓаните треба да бидат подготвени брзо и ефикасно да одговорат на овие предизвици со цел, намалување на невините жртви и на штетите од материјален карактер.

Појавата на една вистинска безбедносна култура изгледа сè повеќе јасна како еден од предизвиците во процесот во врска со европската политика за безбедност и одбрана (PESD) на која треба да биде наменето вистинското размислување. Всушност, ЕУ нема да постои и не ќе се препознава како стратески актер доколку не поседува, во рамките на можностите, чувствителност во однос на нејзиното меѓуна-

⁸ се мисли на индивидуалната (лична) и националната (општа), поделба направена според проф. д-р Јордан Спасески, *Македонија столб на безбедноста и мирот на Балканот*, Обнова, Кочани 2005, стр. 257.

⁹ поделба на појавите е направена според проф. д-р Јордан Спасески, *Македонија столб на безбедноста и мирот на Балканот*, Обнова, Кочани 2005, стр. 257.

¹⁰ "Security Culture", Извадено на 2007/01/04 од <http://security.resist.ca/personal/culture.shtml>; извор: http://en.wikipedia.org/wiki/Security_culture (преземено јуни 2007)

родно опкружување, размислувања и методи на заедничко дејствување: кохерентни, ефикасни и препознатливи.¹¹

Кога зборуваме за една колективна и стандардизирана безбедносна култура на ЕУ, фактички зборуваме за компатибилност на националните системи и граѓански општества каде што сите даваат свој придонес за нејзина имплементација, но истовремено се работи за техники кои се усогласени, лесно се идентификуваат и даваат добри резултати. Ако се водиме од карактеристиките на службите кои се во склоп на државниот систем за безбедност, поради нивната мала процентуална застапеност во однос на вкупното население на државата и нивната професионалност, полесно доаѓа до формирање и усвојување на нормите за имплементација на безбедносната култура. Од друга страна, во граѓанскиот сектор, влезот на граѓанската култура е следен од бариери поставени заради незаинтересираноста, пасивноста и немањето волја за соработка присутни кај еден дел од популацијата. Треба да се напомене дека менталитетот на народот како елемент на традициите и на регионалните сфаќања дополнително ја усложнува состојбата.

Деловите од светот каде што има голема фреквенција на конфликти и криминални дејства некако полесно ги прифаќаат безбедносните закани како дел од нивното секојдневие. Меѓутоа, во остатокот од светот, луѓето поради сè поголемиот технички развој и присутноста на медиумите се доведуваат до состојба на лудило и параноја дека дошол судниот ден и секојдневно очекуваат да бидат загрозувани нивните животи и нивните добра.

„Безбедносната култура првенствено значи како да се препознае закана и загрозуваност, т.е. како адекватно да и се спротивставиме или во најдобар случај да ја избегнеме. Безбедносната култура не е ништо друго туку грижа за себе и за своите најблиски, за своето опкружување и за материјалните добра. Таа не бара некои посебни вештини или дополнителни вложувања (иако е пожелно да се занимаваме со спорт заради физичката подготвеност која ни е потребна во одреден момент, но и заради здравјето исто така), туку значи вршење на секојдневните работи со нешто поголема доза на внимателност. Златното правило на безбедносната култура гласи: „СЕКОГАШ БИДИ СВЕСЕН ЗА СЛУЧУВАЊАТА И ЗА ЛУЃЕТО ОКОЛУ СЕБЕ!“¹²

Имплементацијата на оваа дефиниција во практика можеме да ја објасниме преку некои примери од нашето секојдневие:

- ❖ Кога се работи за домашното воспитување на децата, им даваме инструкции да не комуницираат и да не отвораат на непознати и секогаш да гледаат низ „шпионката“ на влезната врата кога некој ќе засвони;
- ❖ Водиме грижа за дадените рокови за сервисирање на техничките средства, посебно кога се работи за средства кои користат плин и моќни електрични средства;
- ❖ Пред излегувањето од автомобилот секогаш гледаме да не сме заборавиле некој вреден предмет на седиштата и дали се заклучени вратите;
- ❖ Избегнуваме да се движиме покрај објекти каде што се вршат градежни работи;
- ❖ Избегнуваме населби во кои стапката на криминалитетот е многу висока и сл.

Секако овие навиките се подложни на факторот време, па така може да заклучиме дека безбедносната култура, како и останатите видови култури, е нешто што постепено се стекнува и станува секојдневна животна навика. Не може да се стекне како нешто

¹¹B. Nivet, *VERS UNE CULTURE DE SECURITE EUROPEENNE?*, Француски институт за меѓународни односи и стратегии (IRIS), 2001.

¹² http://www.budimo-sigurni.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=132&Itemid=40 (преземено 10 февруари 2008)

наметнато, туку мора да биде базирана на прифаќање преку форми и облици на градење на самосвест и навики преку објаснувања, толкувања на практични примери и искуства кои водат до логично изнаоѓање на одлука за некоја постапка. Значи многу превенција со јасна порака и одобрување на постапките. Постои и методика и тактика во пренесувањето на искуствата и воопшто во образованието од безбедносната култура од причини да не се создаде непосакуван ефект кај луѓето кој најчесто е во форма на параноично и болно однесување. Контраефектот е загрозување на духовниот мир и психичката стабилност на граѓанинот.

Повторно се повикувам на периодите на големите светски кризи, Студената војна и актуелните случувања со терористичките закани и напади, каде што луѓето во секој вид на криминално дејствување препознаваат елементи на масовно уништување и крај на светот. Состојбата дополнително ја усложнуваат медиумите и неартикулисанто однесување на средината во момент на криза.

3. Создавање на безбедносна култура

Секоја држава е *suī generis* гледајќи ја нејзината историја, организација и развој, а тоа меѓу другото се гледа и по нејзината безбедносна структура и безбедносна политика. Затоа државната безбедносна политика и структура на секоја држава треба посебно да се анализираат врз основа на емпириските показатели кои овозможуваат запознавање на нивната структура и организација, но и на начините на дејствување како што се мотивацијата на населението, ефикасноста на структурата и слично.

ШТО Е БЕЗБЕДНОСНА КУЛТУРА? - *Што претставува, зошто ни е потребна и како да ја имплементираме?* - Тоа е култура каде што луѓето ги познаваат своите права и што е уште поважно, ги истакнуваат. Оние коишто се дел од безбедносната култура исто така знаат какво однесување подразбира безбедноста и се ефикасни во едуцирањето на оние луѓе кои, поради игнорирање, забораване или поради лична слабост учествуваат во небезбедно однесување. Оваа совест за безбедноста станува култура кога за групата како целина нападите на безбедноста се социјално неприфатливи во рамките на таа група. Безбедносната култура е повеќе од едноставно одредување и препознавање на специфични однесувања кај поединци како што се ароганцијата, оговарањето или лажењето. Се однесува и на проверка на цели движења и дејства како целина кои ќе осигураат дека нашите сопствени угнетувачки дејства нема да се преродат во разузнавачки операции кои ќе се изведуваат против заедницата.¹³

На пример, расизмот или сексизмот во одредени моменти можат да придонесат кон зголемување на разединетоста, да ги направат некои луѓе подостапни за шпиони (на пример, оние кои се чувствуваат маргинализирани од групните дејства) и да креираат приоди кои можат да бидат искористени од страна на државните оперативци. Очигледно на овие акции им претстојат многу подготовки пред да се постави клучното прашање: - *Што е важно за да се препознае улогата на угнетувачките однесувања во севкупната безбедносна култура?*

Безбедносната култура нè учи на реално гледање на појавите кои ја загрозуваат безбедноста воопшто, но истовремено ни дава насоки за справување со нив. Нејзината имплементација може да биде спонтанa и планирана.

Спонтаната имплементација најчесто се реализира од страна на медиумите и околината и се доживува како една колективна свест за подобрување на безбедноста на

¹³ Security Culture: A handbook for activists (PDF), трето издание, ноември 2001.

граѓанинот и на општеството. Вклучувањето на граѓанскиот субјект е производ на низа фактори.

Планираната или организирана имплементација опфаќа однапред разработени методи и техники за придобивање на поединци или група на граѓани заради интересите на државата и на заедницата. Гледано од призмата на државниот апарат, таа претставува придобивање на граѓаните за поактивно вклучување во системот за безбедност. Кога зборуваме за владиниот сектор од областа на безбедноста или „luleto od terenot“, тие треба да располагаат со работни средства и навики за убедување на граѓанинот во исправноста и целисходноста на нивните постапки. Изборот и врбувањето на информатори и соработници кои треба да ја уживаат целосната доверба од службите е долг процес на континуирани дејства, пред сè давање на тест-задачи, проби и надзор.

*Кога би можеле да ја откриеме формулата за дистанца на народот од политичките партии и од нивното влијание, а и од носителите на моќта во државата и во општеството, тогаш би се создал еден специфичен општествен феномен кого би можеле да го назначиме како **народен стабилитет**. Овој вид стабилност на општествената заедница ќе претставува една јака народна сила од која ќе се „кришат“ сите политички „бродови“ кои сакаат да го одведат народот во матни и немирни води. Тогаш ќе се стандардизира таков општествен амбиент во кој ниеден водач на партија, ниедна партија нема да може да говори и да постапува од името на целиот народ или етничка група.¹⁴*

Понекогаш кога анализираме некои конфликтни ситуации, велиме дека се работи за наивна маса која лесно потпаѓа под разни влијанија, пред сè, влијанија од страна на власта или на некои религиозни лидери. Значи таа маса не поседува изградена свест за препознавање на безбедносните закани и несвесно влегува во односи и дејства кои продуцираат криза или конфликт. Понекогаш, дел од таа маса врши дејства и партиципира заради некои материјални интереси, но мнозинството дејствува како втурнато во лавина и задоено од некаква идеологија во која се препознава себеси.

Хипотетички имаме контраситуација кога масата е составена од мнозинство граѓани, т.е. припадници со изградена свест и став во креирањето на стабилна безбедносна состојба и таа е подготвена да ја процени ситуацијата. Притоа, таа дејствува во правец на стабилизација и подобрување на безбедносната состојба и успешно се носи со деструктивните безбедносни појави. Токму ваквата отпорност на граѓаните на влијанијата во кои доминираат политичките интереси и интересите на елитата, дефинирана како 'народен стабилитет', придонесува да имаме висок степен на безбедносна култура.

Планирањето на проектот за превенција може да се подели на пет операции:¹⁵

- ❖ Идентификација и анализа на проблемот со криминалот во детали;
- ❖ Одредување на целите: јасно, со сите специфики и мерливо;
- ❖ Да се изберат средства кои ќе имаат шанси да реагираат на дадените случаи со проблемот на целта на криминалот;
- ❖ Да се издејствува концентрација на средства;
- ❖ Да се мобилизираат партнерите.

¹⁴ Јордан Спасески, *Македонија столб на безбедноста и мирот на Балканот*, Обнова, Кочани 2005, стр. 229 – 230.

¹⁵ Maurice Cusson, Pierre Tremblay, Louise L.-Biron, Marc Ouimet et Rachel Grandmaison, CRIMINOLOGUES, ÉCOLE DE CRIMINOLOGIE, UNIVERSITÉ DE MONTRÉAL, Водич за планирање и еволуација “LA PRÉVENTION DU CRIME”, [guide_evaluation_projets.pdf](#), Поглавје 2: «Comment concevoir et planifier un projet de prévention?», август 1994, стр. 31.

Криминологијата е наука која се појавила многу порано од поимот безбедносна култура, иако не се исклучува постоењето на интегрирана безбедносна култура кај луѓето и пред појавувањето на овој поим. Така, превенцијата од минатото до денес развива една мошне значајна динамика на следење на безбедносните потреби. Самиот факт колку денес се вложува во превенцијата покажува колку човекот и општеството се заинтересирани за интерактивен дијалог и соработка. Оттука, фактот дека сите фактори кои влијаат за одржување и зголемување на превенцијата во општеството придонесуваат за создавање на една колективна безбедносна култура, која секој граѓанин индивидуално ја пренесува во својот дом и на својата најблиска средина.

Во современиот модел за работа на органите на безбедноста сè поактуелна е тезата за хуманост и заштита на правата на граѓаните. *„Нејзината суштина кога станува збор за превенцијата и борбата против криминалитетот, се темели врз принципот на партнерство во кое граѓаните имаат активна улога во заштитата на сопствените слободи и права заедно со полицијата. Суштината на концептот е градење двоен однос на зависност меѓу правата и должностите. Тоа значи заедничко утврдување на безбедносните приоритети во локалната заедница, поголемо учество на граѓанинот во идентификувањето на безбедносните закани и поголема активност во остварувањето на стабилна безбедносна состојба. Од полицијата се очекува со своето однесување да претставува пример, да го води и да го насочува овој однос“.*¹⁶

Се разбира дека ова не е случајно, поаѓајќи од фактот за прогресивно зголемување на бројот на извршени кривични дела како производ на современите средства и технологии кои нè опкружуваат. Пред сто години полицијата или нејзините пионери не се соочувале со киднапирања на авиони, информатички криминал или пак со злоупотребување на платежни картички и сл. Исто така, новиот концепт на урбано живеење каде што имаме голема густина на население на одреден простор и децентрализираниот модел на општеството дополнително ја изменија работата на полицијата. Пример повеќе е нападот на Светскиот трговски центар во Њујорк на 11 септември 2001 година каде што сите претпоставки кои ја потврдуваа стабилноста на државата или светот паднаа во вода. Анализите и истражувањата кои следеа по овој настан започнаа нова ера на студии и безбедносна практика. Тоа донесе нов пристап кон безбедносните појави и безбедносната култура воопшто. Сето ова докажа дека неизвесноста е сè уште присутна насекаде. Истовремено се потврди дека најсофистицираните држави кои најмногу вложуваат во безбедноста не се имуни на глобалниот тероризам, манифестиран преку закани и ризици.

Некогаш размислувањата се во насока дека со зголемување на квантитетот на безбедносните сили ќе може пропорционално да се одговори на факторите кои придонесуваат за нарушување на безбедноста во општеството. Сепак оваа теза, тезата за хуманост и заштита на правата на граѓаните, пропагира една умерена и релаксирана состојба во која секој граѓанин ќе ја осознае својата улога и индивидуално ќе придонесе во препознавањето и во спречувањето на безбедносните закани. Во соработка со безбедносните сили, пред сè со полицијата на која и е доверена оваа задача и произлегува од нејзините функции и цели, граѓанинот ќе придонесе за зачувување на редот и мирот и откривање и лишување од слобода на прекршителите на законот во неговата околина.

¹⁶ Трпе Стојановски, *Полициска етика и деонтологија*, 2 Август, Штип 2006 год., стр. 22.

ЗАКЛУЧОК

Од самото создавање до денес безбедносната култура трпи модификации заради приоритетите на државите и на колективните безбедносни системи. Од тие причини безбедносната култура има своја динамика во нејзиниот развој. Во денешно време таа игра клучна улога интегрирана во системот за цивилна заштита и во безбедносните системи од поголем обем. Формирањето на клетки на безбедносна култура кај граѓаните во демократските општества може да биде иницирано преку спонтанa мотивација на единките или може да е производ на работата на државниот безбедносен систем.

Вредноста на безбедносниот систем ќе се цени според нивото и квалитетот на распространетоста на безбедносната култура до сите субјекти во општеството. Оттаму граѓаните преку активниот заемен однос со системот на безбедност добиваат повисок степен на заштита на своите животи и на стекнатите материјални добра. Преку одговорноста им се дадени обврски со цел идентификација и алармирање на активните субјекти од безбедносниот систем. Колку ќе бидат тие заинтересирани и инволвирани во пронаоѓањето на безбедносните закони толку повеќе ќе се зголеми бројноста на елементите во безбедносниот систем, а истовремено тие директно придонесуваат на личното чувство да се биде безбеден.

Од друга страна, гледајќи од аспект на безбедносниот систем, тој треба да развора методи и техники на пристап до граѓаните како би можел да развие повисока соработка и да се здобие со нивната доверба. Доколку тој остане на маргините посветен само на задачите во рамките на службата, ефектот од тоа е потполна изолација на граѓанскиот сектор и редукација на информациите од областа на безбедноста.

Во современите текови на општеството, посебно во делот на глобализацијата и борбата против тероризмот сведоци сме дека најчесто припадниците на терористичките групи живеат во мирни средини каде што нема криминал. По нивното откривање од страна на службите на безбедноста, чести се изјавите на нивните соседи дека никогаш не би се посомневале во тие лица.

Токму ова треба да биде предизвикот за подобрување на безбедносната култура и вградување на некои нови елементи во неа.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Јордан Спасески, *Македонија столб на безбедноста и мирот на Балканот*, Обнова, Кочани 2005.

Трпе Стојановски, *Полициска етика и деонтологија*, 2 Август, Штип 2006 год., стр. 22.
W.-D. Gutschmidt, **Security Culture in Germany**, стр. 1, www.eurosafe-forum.org/products/data/5/pe_182_24_1_5_1paper.pdf

Милош Васиќ, "Безбедносна култура" политичких странака: Плава риба и свастикин бум, <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=305288>

Mr Chris Donnelly, *The Changing Nature of Conflict and the New Challenges of State Building*, Chatham House, Велика Британија, издание од среда 21 февруари 2007, http://www.chathamhouse.org.uk/files/8267_210207donnelly.pdf

Maurice Cusson, Pierre Tremblay, Louise L.-Biron, Marc Ouimet и Rachel Grandmaison, *CRIMINOLOGUES, ÉCOLE DE CRIMINOLOGIE, UNIVERSITÉ DE MONTRÉAL*, Водич за планирање и еволуација "LA PRÉVENTION DU CRIME", [guide_evaluation_projets.pdf](http://www.msp.gouv.qc.ca/secivile/secivile.asp?txtSection=aperçu&txtCategorie=culture), август 1994.

<http://www.msp.gouv.qc.ca/secivile/secivile.asp?txtSection=aperçu&txtCategorie=culture>
"Security Culture", Извадено од <http://security.resist.ca/personal/culture.shtml>;

B. Nivet, VERS UNE CULTURE DE SECURITE EUROPEENNE?, Француски институт за меѓународни односи и стратегии (IRIS), 2001

<http://www.budimo->

[sigurni.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=132&Itemid=40](http://www.budimo-sigurni.hr/index.php?option=com_content&task=view&id=132&Itemid=40)

Security Culture: A handbook for activists (PDF), трето издание, ноември 2001.

Rajkovcevski Rade, TA

Police Academy – Skopje

Security culture as part of security systems

Abstract

This paper should make a contribution to a better apprehension of security culture, its directions and elements. In terms of police work and the overall security system, this paper will contribute to development and stimulation of opinions and stands which might aid the creation of documents to be integrated into the national security strategies.

The paper elaborates on topics related to the foundation and manifestation of security culture on several levels, starting from the individual, the citizen's, through the national. At the same time it presents comparative experiences. The paper presents the security culture, closely related to police work and all components of the national security system. One part of the paper elaborates on the interactions of the security culture with the collective security systems and the international police organizations. Elements such as population, institutions, and agencies are indirectly taken into consideration. The aim of the paper is to present and connect them to the implementation of their tasks and responsibilities through their close correlation with the citizen. The balance achieved completes a whole which in fact represents a compact among all factors essential for development of trust by prevention and extermination of all modern types of crime.

This paper aims to present a real perception of the current situation and the level of security culture. It determines ways of its elevation to a level which will aid the security system and will strengthen the cooperation among all the subjects in the society emphasising citizens' consciousness.

Key words: security culture, security system, subjects, citizens, consciousness, cooperation.